

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДНОСИН В ОКРЕМИХ СФЕРАХ
ГОСПОДАРЮВАННЯ
ТА ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ
LEGAL REGULATION OF RELATIONS
IN CERTAIN SPHERES OF BUSINESS
AND ECONOMIC SECTORS**

ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО
ECONOMICS AND LAW

*Розділ «Право»
Section Law*

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.02.053>
УДК 346.9

Вікторія РЕЗНІКОВА, д-р юрид. наук, проф.,
завідувач кафедри економічного права та економічного судочинства
Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ID orcid.org/0000-0003-0149-0710

Валентин ЩЕРБИНА, акад. НАПрН України, д-р юрид. наук, проф.,
Заслужений юрист України, професор кафедри економічного права
та економічного судочинства Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ID orcid.org/0000-0003-4221-0965

Наталія ЄРЕМЕЄВА, канд. юрид. наук, завідувач відділу
господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна
ID orcid.org/0000-0001-8682-1384

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Ключові слова: іноземні інвестиції, страхування іноземних інвестицій, судовий захист іноземних інвестицій.

Досліджено питання захисту іноземних інвестицій в Україні. Одним зі стратегічних напрямів удосконалення інвестиційного законодавства, що спрямований на захист іноземних інвестицій, в умовах дії воєнного стану й триваючої збройної агресії з боку російської федерації визначено страхування іноземного капіталу як об'єкта інвестування в національну економіку. Розглянуто досвід діяльності судових систем із захисту іноземних інвестицій інших країн, проаналізовано їх переваги і недоліки. Зазначено, що для інтенсифікації іноземного інвестування передусім слід системно оновити (реформувати) інвестиційне законодавство, основою якого є закони ще періоду 1991—1996 рр.; забезпечити сприятливий податковий, валютний і банківський клімат; упровадити дієві гарантії захисту іноземних інвестицій. Особливу увагу приділено розв'язанню частини проблем внесенням змін до Господарського процесуального кодексу України. Для цього запропоновано спростити господарський процес, зробити його максимально швидким і зрозумілим. Запропоновано включити до Господарського процесуального кодексу України окреме провадження, групові позови, можливість електронного наказного провадження та письмове касаційне провадження. Підкреслено, що цифровізація економіки та господарського обороту, інтенсифікація електронної торгівлі й електронного документообігу зумовлюють потребу в удосконаленні Господарського процесуального кодексу України щодо використання електронних доказів, застосування як засобів доказування електронного листування, договорів, укладених в електронній формі, тощо, а також розвитку електронного судочинства.

Цитування: Резнікова В., Щербина В., Єремєєва Н. Проблеми захисту іноземних інвестицій в Україні. *Економіка та право*. 2025. № 2. С. 53—61. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.02.053>

Вступ. Закон України від 10.09.1991 № 1540а-ХІІ «Про захист іноземних інвестицій на Україні» встановлює, що інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються її законами. Виконанню цього завдання мають сприяти встановлені державою механізми і способи захисту прав та інтересів іноземних інвесторів як гарантії залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державних гарантій захисту іноземних інвестицій досліджували О. Вінник, О. Зельдіна, О. Хрімлі та інші українські науковці. Проте проблеми розширення переліку ефективних механізмів і способів захисту прав та охоронюваних законом інтересів іноземних інвесторів з урахуванням, зокрема, європейського досвіду в цій сфері потребують поглибленого аналізу. Особливої актуальності ці проблеми набули у період воєнного стану, коли внаслідок повномасштабної агресії з боку російської федерації істотно посилюється ризик втрати іноземцями внесених ними інвестицій в економіку нашої країни (захоплення або знищення майна державою-агресором, втрата прав на здійснення господарської діяльності, зокрема права на користування надрами та використання природних ресурсів, тощо).

Мета статті полягає у дослідженні основних напрямів забезпечення захисту прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні та обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, спрямованих на підвищення ефективності правового регулювання у цій сфері.

Результати дослідження. Одним зі стратегічних напрямів удосконалення інвестиційного законодавства, що спрямований на захист іноземних інвестицій, в умовах дії воєнного стану і триваючої збройної агресії з боку російської федерації є страхування іноземного капіталу як об'єкта інвестування в національну економіку. Вітчизняний інвестиційний ринок на сьогодні все ще не має цілісної та дійсно ефективної інституційної системи страхування воєнних ризиків та інвестиційних проектів. Зроблено лише перші спроби розв'язати системну проблему на законодавчому рівні. Так, відповідно до Закону України від 22.11.2023 № 3497-ІХ «Про внесення змін до Закону України “Про фінансові механізми стимулювання експортної діяль-

ності” щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків», Експортно-кредитне агентство здобуло право страхувати та перестраховувати воєнні та/або політичні ризики фінансових втрат українських та іноземних інвесторів, якщо вони пов'язані з інвестиціями у створення об'єктів та інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості та експорту товарів (робіт, послуг) українського походження. Перелік воєнних і політичних ризиків, а також Порядок страхування (перестраховування) воєнних та політичних ризиків під час здійснення видів діяльності Експортно-кредитного агентства затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 09.04.2024 № 388.

Також у вересні 2024 р. під час консультацій з бізнес-спільнотою представники Національного банку України та Міністерства економіки презентували проєкт Закону України «Про систему страхування воєнних ризиків» [1], який передбачає захист страхових інтересів фізичних та юридичних осіб, спрямований на забезпечення відшкодування збитків, заподіяних таким особам внаслідок реалізації воєнних ризиків в Україні. Заплановано, що комплексна загальнодержавна система страхування воєнних ризиків фінансуватиметься як коштом акумульованих обов'язкових страхових платежів за договорами страхування, так і за фінансової допомоги донорів. Запропоновано також створення Міністерством економіки Державної агенції зі страхування воєнних ризиків, яка буде визначати спільну політику оцінювання та прийняття ризиків для страховиків-учасників системи. Передбачено розробити стандартизовані страхові продукти, визначити централізовані підходи до ціноутворення та вести Єдину централізовану базу даних у системі страхування воєнних ризиків.

Повною мірою мають використовуватися й можливості гарантування інвестицій від міжнародних організацій. На сьогодні різні типи страхування від воєнних ризиків для міжнародних приватних інвесторів пропонують національні експортно-кредитні агенції різних країн та спеціалізовані організації, як от Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (*DFC*), що готова страхувати інвестиції в Україну, або Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (*MIGA*), що є підрозділом Групи Світового банку.

Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (*DFC*) пропонує страхування політичних ризиків на суму до 1 млрд доларів без обмежень мінімального розміру проекту строком від трьох років. Корпорація займається інвестиційним кредитуванням, інвестуванням та забезпечує страхування, перестрахування політичних ризиків та воєнних ризиків від таких загроз, як неможливість конвертувати валюту, загроза політичного насильства, експропріація та заволодіння майном інвестора, порушення умов угод на ринках капіталу та ін. *DFC* страхує та надає підтримку суб'єктам приватного сектору, які відповідають загальним вимогам: проект або бізнес має знаходитися в країні, де доступні програми *DFC* (Україна входить до цього переліку); проект або бізнес має відповідати екологічним та соціальним стандартам *DFC* (проводиться процедура оцінки впливу на навколишнє та соціальне середовище); проект повинен мати компетентну управлінську команду, що підтверджується даними про успішність у тому самому або тісно пов'язаному бізнесі та відображається у фінансовій звітності; підтримуються проекти, які не змогли отримати достатнє фінансування від приватних кредиторів [2]. Корпорація страхує переважно інвестиції в сектори енергетики, охорони здоров'я, інфраструктури, сільського господарства та фінансових послуг. Крім того, *DFC* розглядає як нові проекти, так і вже наявні. Вона надає підтримку як американським інвесторам, так і проектам, ініційованим європейськими та українськими інвесторами [3].

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (*MIGA*), яке входить до Групи Світового банку, також займається страхуванням і перестрахуванням політичних та воєнних ризиків в Україні. *MIGA* покриває ризики, пов'язані з політичною нестабільністю, державною експропріацією та конфліктами в країнах, де приватні інвестори не наважуються працювати. Агентство надає підтримку лише міжнародним інвесторам, а для українських компаній цей механізм недоступний [4]. *MIGA* встановлює певні вимоги до проектів з метою надання страхування таким інвестиціям. Так, воно може застрахувати наявні інвестиції, якщо відповідний інвестор прагне отримати гарантії на вже наявні та нові інвестиції або демонструє свою довгострокову відданість проекту, що вже існує. Також проект має відповідати екологіч-

ним і соціальним стандартам ефективності. На підтримку від агентства також може претендувати приватизація державних підприємств. Проекти страхування ризиків у *MIGA* передбачають обов'язкові процедури *due diligence*, наявність аудиторської звітності за міжнародними стандартами, *ESG*-звітності та аналізу бізнес-планів.

Британське агентство з фінансування експорту (*UK Export Finance, UKEF*) також пропонує свої послуги у сфері страхування інвестицій від воєнних ризиків, але вони доступні лише для британських інвесторів. Під час вирішення питання страхування проектів агентство бере до уваги ризиковість їх місця розміщення. *UKEF* готове розглядати пропозиції щодо страхування приватних інвестицій в Україні [5].

У кожному разі належить погодитися із вітчизняними економістами в тому, що іноземне (міжнародне) страхування інвестицій є досить складною процедурою, оскільки такі економічні відносини між країнами здебільшого регулюються міжнародними Угодами щодо окремих сфер національної економіки або охорони об'єктів інвестування [6]. Єдиних міжнародних норм страхування інвестицій не існує, а всі міжнародні договори про захист інвестицій ґрунтуються на ключових принципах верховенства права. Отже, українською важливо сформувати власну зрозумілу й прозору систему страхування воєнно-політичних ризиків, що має стати чітким сигналом для приватних інвесторів, які готові вкладати кошти у відновлення України та її економічний розвиток, забезпечувати її ефективне правове регулювання з урахуванням кращих зарубіжних практик.

Корисним для України в цьому аспекті може бути досвід Ізраїлю з організації страхування від терористичних (воєнних) ризиків, адже ця держава впродовж багатьох років живе та розвивається з постійною загрозою терористичних атак. Розуміння того, що розвиток економіки є основою безпеки держави, спонукало Ізраїль до створення інструментів захисту та компенсації збитків внаслідок дії таких ризиків. Для цього ще з 1947 р. в Ізраїлі працює програма страхування від ризиків тероризму *Terrorism risk insurance programme* [7], яку підтримує уряд. Відповідно до цієї програми надається страхове покриття збитків для підприємств та домогосподарств внаслідок терористичних актів. Так, збитки розподіляються між страховими компаніями, що здійснюють пряме страхуван-

ня, та урядом, який забезпечує перестрахування цих ризиків. У такий спосіб вдається зробити договори страхування за цією програмою дещо дешевшими та доступнішими для суб'єктів підприємництва. Як правило, страхові поліси від збитків, пов'язаних із тероризмом, покривають фізичні пошкодження майна та втрачений прибуток бізнесу, а суми компенсації можуть варіювати від кількох тисяч до кількох мільйонів доларів залежно від розміру й масштабу збитків [8].

Дієвим важелем інтенсифікації інвестиційної діяльності в Україні та залучення іноземних інвестицій є інститут захисту прав інвесторів (у тому числі й іноземних), який також потребує реформування, удосконалення задля підвищення рівня ефективності такого захисту. Зазначимо, що наслідками реформи процесуального законодавства 2017 р. стала низка системних проблем: 1) усі три процесуальні кодекси (Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Господарський процесуальний кодекс України) максимально уніфікували, що змінило природу господарського судочинства та позбавило господарський процес властивої йому специфіки; 2) господарський процес став надміру процедурно «обтяженим» та довготривалим, що робить його економічно не вигідним, непривабливим для суб'єктів господарювання, зокрема інвесторів; 3) залишилось законодавчо не вирішеним питання максимально простого та зрозумілого розмежування юрисдикцій (цивільної, господарської, адміністративної), розв'язання цієї проблеми на сьогодні забезпечується лише на рівні правових позицій Великої Палати Верховного Суду; 4) не вирішено проблеми гарантування виконання рішень господарських судів і судового контролю. Правова спільнота активно обговорює ідею посилення інвестиційними спорами компетенцію ІР-суду як спосіб виходу із ситуації, що склалась. Велика частка інвестицій, які іноземні інвестори готові вкладати в Україну, пов'язана з інтелектуальною власністю. Для інвесторів важливо, щоб їхні права інтелектуальної власності дотримувалися, а інвестиції захищалися. Отже, пропонується посилити компетенцію ІР-суду інвестиційними спорами. Або ж, як один із можливих варіантів, завершити конкурс до ІР-суду, сформувати його стартовий склад (хай і неповний), а паралельно розробляти законодавство

щодо віднесення до юрисдикції ІР-суду інвестиційних спорів, які мають дуже багато елементів, знаходяться у різних площинах, належать до компетенції різних судових юрисдикцій. І після його ухвалення проводити добір до ІР-суду з урахуванням доданих спорів [9]. Проблема такої ідеї в тому, що у найширшому та спрощеному розумінні під поняття «інвестиційний спір» можна підвести будь-яку правову суперечку, яка виникає за участі інвестора щодо захисту його прав стосовно внесених ним інвестицій (провадження інвестиційної діяльності). Тобто основною кваліфікувальною ознакою інвестиційного спору в означеному загальному аспекті є спеціальний суб'єкт — інвестор — суб'єкт інвестиційної діяльності, який ухвалює рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть відігравати роль вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Зі свого боку поняття «інвестиція» теж надто загальне і відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» охоплює будь-які види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, результатом якої є прибуток (дохід) або досягнення соціального ефекту. Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, зокрема основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності та майнові права. Саме така змістовна широта і невизначеність даватиме позивачам змогу ледь не в кожному судовому спорі, який має певну майнову природу, стверджувати про порушення прав інвесторів (часто спекулюючи цим). З викладеного вбачається, що міжюрисдикційне розширення компетенції ІР-суду не лише поглибить, а й заведе в глухий кут і без того не розв'язану на законодавчому рівні проблему розмежування юрисдикційної належності спорів за участі інвестора.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що за своєю правовою природою інвестиційні спори багаточисельні та дуже різноманітні. Їх можна умовно поділити на групи за різними кваліфікаційними критеріями. Залежно від участі держави в інвестиційному спорі: публічні — за учас-

ті приватного інвестора та держави, на території якої здійснено інвестицію; приватні — за участі виключно суб'єктів інвестиційної діяльності. Публічні спори також поділяються на міжнародні — коли інвестор не є резидентом держави, у якій здійснено інвестицію, та внутрішні — інвестор позивається до своєї держави. За характером вимоги інвестиційні спори поділяються на приватноправові, публічно-правові та змішані [10]. Приватноправові охоплюють спори про відшкодування збитків, стягнення неустойки та внесення змін в інвестиційну угоду. Прикладом публічно-правових спорів є спори про дотримання принципів експропріації, дотримання принципів виплати компенсації, встановлених у міжнародних договорах — міжурядових угодах про заохочення і взаємний захист капіталовкладень, надання режиму найбільшого сприяння. Здебільшого інвестиційні спори мають змішаний характер, коли інвестори одночасно висувують вимоги публічно-правового і приватноправового характеру. Залежно від об'єкта інвестицій інвестиційні спори поділяються на корпоративні, фінансові, будівельні та ін. За критерієм моменту виникнення спору: спори щодо початку (допуску) до здійснення інвестиційної діяльності; спори щодо реалізації інвестиційного проекту (ті, які виникають під час здійснення інвестиційної діяльності); спори щодо припинення інвестиційної діяльності або отримання їх результатів.

Чи зарадить проблемі іноземна (наприклад, британська) юрисдикція у межах вітчизняної (особливо з огляду на низький рівень довіри до національної судової системи)? У світовій історії немає насправді успішних прикладів створення окремою державою «арбітражного інституту», оскільки бізнес такому інституту ніколи не довірятиме.

Щодо досвіду Казахстану, який подекуди наводять як приклад (Казахстан заснував Міжнародний фінансовий центр «Астана» (МФЦА) на базі інфраструктури *Astana Expo 2017* на зразок Міжнародного фінансового центру Дубаю (Об'єднані Арабські Емірати, ОАЕ) з наданням йому конституційного статусу), то: 1) створення суду іноземної юрисдикції в Астані аж ніяк не збільшило надходження інвесторів до країни (вони йшли туди з тією самою інтенсивністю, що й до створення суду, і не заради нового суду, а винятково через наявність у країні корисних копалин); суд забезпечує розв'язання

правових конфліктів не стільки всередині країни, скільки для зовнішніх інвесторів, яким важливе вирішення питань на основі англійського загального права; 2) суд не входить у судову систему Казахстану, в ньому працюють судді з Англії (у практиці Казахстану та ОАЕ суди, які керуються англійським правом, створювалися саме на базі Міжнародних фінансових центрів, що й зумовлює обмеження компетенції таких судів); 3) це була саме недержавна інституція, хоча модель спиралася на певне національне законодавство. Передбачається, що до діяльності на торговому майданчику, яким є Міжнародний фінансовий центр «Астана», будуть залучені міжнародні банки, кредитно-фінансові установи та представництва великих світових компаній, вони отримають податкові пільги, спрощений візовий і валютний режими. На території фінансового центру впроваджено також особливий правовий режим. Новостворений спеціальний арбітражний суд якраз і був призначений злагоджувати комерційні та контрактні суперечки, зокрема міжнародні, між учасниками цього торгового середовища. Після утворення спеціального суду так і не було інформації про численні приклади надійного захисту іноземних інвестицій і подальше бурхливе залучення коштів в економіку Казахстану. Послуги британських суддів виявилися не затребуваними, а обіцяні пільги та спрощені режими — не спокусливими [11]. То чи варто наслідувати зарубіжний досвід, який на практиці не підтвердив своєї ефективності? Очевидно, що ні. До того ж, на відміну від Казахстану, Україна має значно більше інструментів і механізмів для захисту іноземних інвестицій. Зокрема, в Україні підписано Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, вона є членом Світової організації торгівлі, ратифіковано багато міжнародних конвенцій, стандартів і взаємних зобов'язань, зокрема й у сфері захисту прав інвесторів. Крім цього, ринок надання послуг із розв'язання комерційних та інвестиційних спорів є на сьогодні дуже конкурентним. Міжнародні компанії охочіше довіряють розгляд спорів визнаним у світі інституціям, які адмініструють міжнародний комерційний та інвестиційний арбітраж: Міжнародному центру з урегулювання інвестиційних спорів у Вашингтоні (*ICSID*), Арбітражному суду Міжнародної торгової палати в Парижі (*ICC*), Американській арбітражній асоціації (*AAA*), Лондонському

міжнародному арбітражному суду (*LCIA*), Арбітражному інституту Торгової палати в Стокгольмі (*SCC*) тощо, які традиційно вже не пов'язують з якоюсь державою.

Досвід ОАЕ також не є релевантним для України, оскільки в ОАЕ переваги інвестування забезпечуються передусім через наявність вільних зон; відсутність прямого оподаткування компаній (крім нафтового, банківського і страхового секторів) та фізичних осіб; відсутність валютного контролю або будь-яких обмежень, пов'язаних з репатріацією засобів; наявність дешевої іноземної робочої сили, розвинутих транспортної та виробничої інфраструктур (фінансуються за рахунок доходів від продажу вуглеводнів), а також доступ до дешевої енергії тощо.

Іноземні компанії, зареєстровані у вільних зонах, мають низку переваг: на них не поширюється вимога наявності місцевого мажоритарного акціонера, іноземні інвестори можуть володіти 100 % капіталу. Крім того, відсутні мито на імпорт і корпоративний податок, а також вони не зобов'язані сплачувати ПДВ. Питання щодо запровадження інших видів податків розглядаються місцевою владою. На сьогодні в ОАЕ функціонує більше десятка вільних зон. Традиційно вони розміщуються навколо великих морських портів або аеропортів. Багато вільних зон спеціалізуються на задоволенні потреб конкретних галузей. Наприклад, *Dubai Knowledge Village* прагне залучити компанії з обслуговування освітнього та наукового секторів, а Міжнародний фінансовий центр Дубаю (*DIFC*) обслуговує фінансовий сектор. Існують також вільні зони, де можуть здійснюватися майже всі види діяльності. Так, *Dubai Multi Commodities Centre (DMCC)*, яка спочатку обмежувалась судноплавними і сировинними компаніями, нині має широкий спектр поставальників послуг з усіх галузей промисловості. Органом, який відповідає за вирішення проблемних питань діяльності міжнародних інвесторів, є Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС; *International Centre for the Settlement of Investment Disputes, ICSID* [12]), він заснований 18.05.1965 відповідно до Конвенції про врегулювання інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав. МЦУІС виступає в ролі арбітра між інвестором та урядом країни у разі виникнення конфлікту. Процес урегулювання інвестицій-

них спорів має дві форми: примирення й арбітраж. Примирення досягається в тому випадку, коли вдається переконати обидві сторони у можливості розв'язати конфлікт узгоджено, через взаємні поступки. Якщо ж примирення неможливе, то МЦУІС виносить аргументоване рішення на користь однієї зі сторін; така процедура має назву «арбітраж». МЦУІС не підпадає під національну юрисдикцію, він поза національною судовою системою і лише для інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав.

Зазначимо, що для України за наслідками ратифікації відповідної Конвенції цей інститут є доступним з 7 липня 2000 р. Україна також вже має Міжнародний комерційний арбітражний суд (МКАС) при Торгово-промисловій палаті (ТПП) України, третейське судочинство, новий закон про медіацію та впроваджений у господарський процес інститут врегулювання спору за участю судді. Найпопулярнішими арбітражними інститутами для інвесторів на сьогодні є МКАС при ТПП України, *ICC*, *SCC*, *LCIA*, *VIAC*, *GAFTA*, *FOSFA*. Регламенти провідних світових арбітражних центрів дають сторонам змогу обирати місце арбітражу в будь-якій юрисдикції. Залишилось лише удосконалити Господарський процесуальний кодекс (ГПК) України, аби він максимально відповідав запитам бізнесу та інвесторів.

Україні, на нашу думку, для інтенсифікації інвестування (зокрема іноземного) передусім треба: системно оновити (реформувати) інвестиційне законодавство, основою якого є закони ще періоду 1991—1996 рр.; створити сприятливий податковий, валютний і банківський клімат; упровадити дієві гарантії захисту іноземних інвестицій. Частину окреслених проблем можна розв'язати через внесення змін до ГПК України. Для цього потрібно спростити господарський процес, зробити його максимально швидким і зрозумілим, зокрема: скоротити строки (наприклад, до 2018 р. звичайним строком розгляду справи був термін два місяці, тоді як зараз граничний строк розгляду справи судом лише першої інстанції в загальному позовному провадженні становить 125 днів); уточнити предметну та суб'єктну юрисдикцію господарських судів; виключити підготовче провадження (цілком вистачить однієї статті, яка регулюватиме дії судді з підготовки справи до розгляду), на яке відводить-

ся не виправдано багато часу (має бути проведено протягом 60 днів з дня відкриття провадження у справі, а у виняткових випадках цей строк ще може бути продовжений не більше, ніж на 30 днів, за клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду), 90 днів лише на підготовче провадження — неприйнятно довго для бізнесу чи інвестора; виключити свідків як засіб доказування (у господарському процесі ними зазвичай є наймані працівники суб'єкта господарювання, які за потреби можуть дати пояснення в силу виконання ними трудової функції і які є залежними від роботодавця, перебували чи перебувають з ним у трудових відносинах); скасувати судові дебати; відмінити «нарадчу кімнату» як атавізм радянщини (суд заслуховує сторони, завершує розгляд і йде ухвалювати рішення).

Доцільно також розширити можливості суб'єктів господарювання, зокрема інвесторів, які звертаються за захистом порушених прав та охоронюваних законом інтересів, а саме додати: окреме провадження (встановлення фактів господарського життя) чи «безспірні позови»; групові позови; можливість електронного наказного провадження; письмове касаційне провадження (на цій стадії це прийнятно і доцільно, оскільки Верховний Суд — це суд права, а не факту). Для Верховного Суду передбачити можливість вказівки про лише перспективну дію його висновків у разі істотної зміни судової практики (це гарантуватиме стабільність судових рішень, які ґрунтувалися на попередніх його висновках).

Цифровізація економіки та господарського обороту, інтенсифікація електронної торгівлі та електронного документообігу зумовлюють потребу в удосконаленні ГПК України щодо використання електронних доказів; використанні як засобів доказування електронного листування, договорів, укладених в електронній формі, тощо; розвитку електронного судочинства. Для підвищення ефективності виконання рішень господарських судів треба впровадити механізм автоматизованого забезпечення позову та вдосконалити механізм судового контролю за виконанням рішень господарських судів. Як результат: з мінімальними витратами часу, вкладень та зусиль Україна отримає насправді швидкий та ефективний господарський процес; «швидкий = ефективний», оскільки для бізнесу «гроші повинні робити гроші»;

будь-яке зупинення комерційного обороту, замороження активів та зволікання із захистом прав спричиняють додаткові втрати та упущену вигоду; гарантоване виконання рішень господарських судів, а отже, ефективний захист прав суб'єктів господарювання, зокрема інвесторів; посилення довіри бізнесу та інвесторів до системи господарського судочинства.

Висновки. Проведене дослідження основних проблем охорони та захисту іноземних інвестицій в Україні дало підстави одним зі стратегічних напрямів удосконалення інвестиційного законодавства, спрямованим на охорону іноземних інвестицій, в умовах дії воєнного стану та триваючої збройної агресії з боку російської федерації визнати страхування іноземного капіталу як об'єкт інвестування в національну економіку.

Для інтенсифікації іноземного інвестування доцільно передусім системно оновити (реформувати) інвестиційне законодавство, основою якого є закони ще періоду 1991—1996 рр.; створити сприятливий податковий, валютний та банківський клімат; упровадити дієві гарантії захисту іноземних інвестицій.

Розв'язати частину проблем поліпшення захисту прав та інтересів іноземних інвесторів доцільно внесенням змін до ГПК України з тим, щоб спростити господарський процес, зробити його максимально швидким і зрозумілим, зокрема: скоротити максимально строки розгляду справ; уточнити предметну та суб'єктну юрисдикції господарських судів; вилучити главу «Підготовче провадження», залишивши одну статтю; виключити з учасників процесу свідків, а також їх показання із засобів доказування; скасувати судові дебати; відмінити «нарадчу кімнату» як атавізм радянського судочинства. Доцільно також включити до ГПК України окреме провадження, групові позови, можливість електронного наказного провадження та письмове касаційне провадження.

Цифровізація економіки та господарського обороту, інтенсифікація електронної торгівлі та електронного документообігу зумовлюють потребу в удосконаленні ГПК України щодо використання електронних доказів, застосуванні як засобів доказування електронного листування, договорів, укладених в електронній формі, тощо, а також розвитку електронного судочинства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мінекономіки та НБУ презентували систему страхування воєнних ризиків. *Міністерство економіки України*. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aabc6cca-645b-4cdd-9229-324780878348&title=StrakhuvanniaVonnikhRizikiv> (дата звернення: 24.03.2025).
2. Страхування політичних ризиків DFC в Україні. URL: https://publications.chamber.ua/2023/B%26FS/DFC%20PRI_Ukraine_FINAL_2023_Ukr.pdf (дата звернення: 24.03.2025).
3. DFC оголосила про нові програми страхування політичних ризиків в Україні на понад \$350 мільйонів. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/06/12/715099/> (дата звернення: 24.03.2025).
4. Мельник О. Страхування інвестицій в енергетичну інфраструктуру в умовах воєнної загрози та ризиків. *Юридична газета*. 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/strakhuvannya-investiciy-v-energetichnu-infrastrukturu-v-umovah-voennoyi-zagrozi-ta-rizikiv.html#:~:text=> (дата звернення: 24.03.2025).
5. Британське агентство UKEF презентувало можливості для торговельного та інвестиційного співробітництва з Україною. *Agravery*. 2021. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/britanske-agentstvo-ukef-prezentovalo-mozlivosti-dla-torgovelnogo-ta-investicijnogo-spivrobitnictva-z-ukrainou> (дата звернення: 24.03.2025).
6. Мних В.М. Страхування політичних ризиків як фактор економічної стабільності. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/135221> (дата звернення: 24.03.2025).
7. Israel — terrorism risk insurance programme. *The OECD International Platform on Terrorism Risk Insurance*. URL: <https://web-archive.oecd.org/2014-06-19/308473-Israel-Terrorism-Risk-Insurance.pdf> (дата звернення: 24.03.2025).
8. Приймак І.І., Тимків Н.А. Страхування інвестицій від воєнних ризиків: сутність, необхідність та перспективи розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-18>
9. Створення спеціалізованого ІР-суду — це зобов'язання, яке Україна має виконати, — Олена Орлюк, очільниця ІР офісу. *ІР офіс*. 2023. URL: <https://nipo.gov.ua/stvorennia-spetsializovanoho-ip-sudu/> (дата звернення: 24.03.2025).
10. Злакоман І.М. Юридична природа інвестиційних спорів: поняття і види. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. URL: <http://www.apdp.in.ua/v36/54.pdf> (дата звернення: 24.03.2025).
11. Український міжнародний арбітраж для інвесторів: про що говорить досвід Казахстану. *Судово-юридична газета*. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/160815-ukrayinskiy-mizhnarodniy-arbitrazh-dlya-investoriv-pro-scho-govorit-dosvid-kazakhstanu> (дата звернення: 24.03.2025).
12. Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States. *ICSID Convention, Regulations and Rules*. International Centre for Settlement of Investment Disputes, 2006. P. 7—33. URL: <https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID%20Convention%20English.pdf> (дата звернення: 24.03.2025).

Надійшла 27.03.2025

REFERENCES

1. Minekonomiky ta NBU prezentuvaly systemu strakhuvannya voyennykh ryzykiv. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aabc6cca-645b-4cdd-9229-324780878348&title=StrakhuvanniaVonnikhRizikiv> [in Ukrainian].
2. Strakhuvannya politychnykh ryzykiv DFC v Ukraini. URL: https://publications.chamber.ua/2023/B%26FS/DFC%20PRI_Ukraine_FINAL_2023_Ukr.pdf [in Ukrainian].
3. DFC oholosyla pro novi prohramy strakhuvannya politychnykh ryzykiv v Ukraini na ponad \$350 milyoniv. *Ekonomichna pravda*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/06/12/715099/> [in Ukrainian].
4. Melnyk O. Strakhuvannya investytsiy v enerhetychnu infrastrukturu v umovakh voyennoyi zahrozy ta ryzykiv. *Yurydychna hazeta*. 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/strakhuvannya-investiciy-v-energetichnu-infrastrukturu-v-umovah-voennoyi-zagrozi-ta-rizikiv.html#:~:text=> [in Ukrainian].
5. Brytanske ahentstvo UKEF prezentovalo mozhlyvosti dlya torhovelnoho ta investytsiynoho spivrobitnytstva z Ukrainoyu. *Agravery*. 2021. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/britanske-agentstvo-ukef-prezentovalo-mozlivosti-dla-torgovelnogo-ta-investicijnogo-spivrobitnictva-z-ukrainou> [in Ukrainian].
6. Mnykh V.M. Strakhuvannya politychnykh ryzykiv yak faktor ekonomichnoyi stabilnosti. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/135221> [in Ukrainian].
7. Israel — terrorism risk insurance programme. *The OECD International Platform on Terrorism Risk Insurance*. URL: <https://web-archive.oecd.org/2014-06-19/308473-Israel-Terrorism-Risk-Insurance.pdf>.
8. Pryymak I.I., Tymkiv N.A. Strakhuvannya investytsiy vid voyennykh ryzykiv: sutnist, neobkhidnist ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2024. Vyp. 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-18> [in Ukrainian].
9. Stvorennia spetsializovanoho IR-sudu — tse zobovyazannya, yake Ukrainy maye vykonaty, — Olena Orlyuk, ochilnytsya IR ofisu. *IP ofis*. 2023. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/135221> [in Ukrainian].
10. Zlakoman I.M. Yurydychna pryroda investytsiynykh sporiv: ponyattya i vydy. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2007. URL: <http://www.apdp.in.ua/v36/54.pdf> [in Ukrainian].

11. Ukrayinskyy mizhnarodnyy arbitrazh dlya investoriv: pro shcho hovoryt dosvid Kazakhstanu. *Sudovo-yurydychna hazeta*. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/160815-ukrayinskiy-mizhnarodniy-arbitrazh-dlya-investoriv-pro-scho-govorit-dosvid-kazakhstanu> [in Ukrainian].
12. Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States. *ICSID Convention, Regulations and Rules*. International Centre for Settlement of Investment Disputes, 2006. P. 7-33. URL: <https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID%20Convention%20English.pdf>

Received 27.03.2025

Victoria REZNIKOVA,

Dr. Sci. (Law), Professor, Head of the Department of Economic Law
and Economic Justice Educational and Scientific Institute of Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0149-0710

Valentin SHCHERBYNA,

Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Dr. Sci. (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor of the Department of Economic Law
and Economic Justice Educational and Scientific Institute of Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4221-0965

Natalia EREMEEVA,

PhD (Law), Head of the Department of Economic
and Legal Research on Economic Security Issues
State Organization “V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8682-1384

PROBLEMS OF PROTECTION OF FOREIGN INVESTMENTS IN UKRAINE

The article examines the issues of protection and defense of foreign investments in Ukraine. As one of the strategic directions of improving investment legislation in the conditions of martial law and ongoing armed aggression by the Russian Federation, aimed at protecting foreign investments, insurance of foreign capital as an object of investment in the national economy is highlighted. The experience of the judicial systems of some countries in protecting foreign investments is considered, and their advantages and disadvantages are analyzed. It is noted that in order to intensify foreign investment, it is advisable, first of all, to systematically update (reform) investment legislation, the basis of which is the laws of the period 1991—1996, to create a favorable tax, currency, and banking climate; to introduce effective guarantees for the protection of foreign investments. Particular attention is paid to solving some of the problems by amending the Economic Procedure Code of Ukraine. For this purpose, it is proposed to simplify the commercial process, make it as fast and clear as possible, in particular, to reduce the terms of consideration of cases as much as possible; to clarify the subject and subject jurisdiction of commercial courts; to exclude the Chapter “Preparatory Proceedings”, leaving one article; to exclude witnesses from the participants in the process, as well as their testimony from the means of evidence; to exclude court debates; to exclude the “deliberation room” as an atavism of the Soviet era. It is also advisable to include in the Economic Procedure Code of Ukraine separate proceedings, group claims, the possibility of electronic injunctive proceedings, written cassation proceedings. It is emphasized that the digitalization of the economy and economic turnover, the intensification of electronic trade and electronic document flow necessitate the improvement of the Civil Procedure Code of Ukraine in terms of the use of electronic evidence, the use of electronic correspondence, contracts concluded in electronic form, etc. as means of proof, as well as the development of electronic legal proceedings.

Keywords: foreign investments, insurance of foreign investments, judicial protection of foreign investments.